

УДК 343.9

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Гетьман Євгеній Сергійович

*аспірант кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара;
адвокат, помічник-консультант народного депутата України
Управління справами Апарату Верховної Ради України*

Hetman Yevhenii

*Postgraduate Student of the Department of Administrative and Criminal Law
Oles Honchar Dnipro National University;
Lawyer, Assistant-Consultant to a Member of Parliament of Ukraine
Administrative Department of the Secretariat of the Verkhovna Rada of Ukraine
ORCID: 0009-0002-5710-6466*

DOI: 10.25313/2520-2308-2025-10-11482

НАУКОВА ДЕФІНІЦІЯ ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ SCIENTIFIC DEFINITION OF THE CONCEPT OF ECOLOGICAL SECURITY: CRIMINOLOGICAL ASPECT

Анотація. Вступ. Наукова стаття присвячена вивченню проблеми невизначеності понятійно-категоріального апарату в кримінологічних дослідженнях екологічної безпеки. Наголошено на потребі вироблення власних кримінологічних понять, що враховують міждисциплінарну природу цього явища та слугують науковою основою для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері запобігання екологічній злочинності.

Мета. Метою цієї публікації є пошуки шляхів вдосконалення понятійно-категоріального апарату прикладної частини кримінології через обґрунтування наукової дефініції поняття екологічної безпеки як кримінологічної категорії, спираючись на доробки вітчизняної концепції кримінологічної безпеки.

Матеріали і методи. Дослідження ґрунтується на положеннях законів України: «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про національну безпеку України», Указу Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», українських документах державного стратегічного планування, Закону Азербайджанської Республіки «Про екологічну безпеку», Конвенції Ради Європи про захист довкілля засобами кримінального права 2025 року та наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених-правників. У процесі дослідження використано системний підхід та застосовано загальнофілософський діалектичний метод, загальнонаукові методи (аналізу і синтезу, індукції і дедукції, систематизації і класифікації), спеціально-правові методи (формально-юридичний, порівняльно-правовий).

Результати. Проаналізовано наукові дефініції поняття «екологічна безпека». Обґрунтовано наявність ігнорування кримінологічної складової в державній політиці у цій сфері, яке виступає у якості детермінанти екологічної злочинності. Запропоновано авторське бачення визначення поняття «екологічна безпека» як правової та кримінологічної категорії.

Перспективи. Як перспективні визначено теоретичний (поглиблене вивчення кримінологічного аспекту змісту, обсягу і функцій поняття екологічної безпеки) і прикладний (акомодация прогресивних поглядів західної кримінологічної доктрини) напрями.

Ключові слова: національна безпека, кримінологічна безпека, екологічна злочинність, «зелена» кримінологія.

Summary. Introduction. This scholarly article addresses the problem of ambiguity within the conceptual-categorical apparatus in criminological studies of environmental security. It highlights the need to develop distinct criminological concepts that consider the interdisciplinary nature of this phenomenon and serve as a scientific basis for effective administrative decisions in preventing environmental criminality.

Purpose. The purpose of this article is to find ways to improve the conceptual-categorical apparatus of applied criminology by substantiating a scientific definition of environmental security as a criminological category, based upon the findings of the domestic concept of criminological security.

Materials and Methods. The research is based on the provisions of the Laws of Ukraine: “On Environmental Protection”, “On National Security of Ukraine”, the Decree of the President of Ukraine of 30.09.2019 № 722/2019 “On Sustainable Development Goals of Ukraine for the Period up to 2030”, Ukrainian documents of state strategic planning, the Law of the Republic of Azerbaijan “On Ecological Safety”, the Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law of 2025 and the scholarly works of domestic and foreign legal academics. A systemic approach was used in the research process and it applied the general philosophical dialectical method, general scientific methods (analysis and synthesis, induction and deduction, systematization and classification), and special legal methods (formal-juridical, comparative-legal).

Results. The study analyzes of scientific definitions of “environmental security”. It substantiates the neglect of the criminological component in state policy in this sphere, which acts as a determinant of environmental crime. An author-developed vision for the definition of “environmental security” as a legal and criminological category is proposed.

Discussion. The theoretical (an in-depth study of the criminological aspect of the content, scope, and functions of the environmental security concept) and applied (accommodation of progressive views from Western criminological doctrine) the directions are identified as prospective.

Key words: national security, criminological security, environmental criminality, “green” criminology.

Постановка проблеми. Сучасні криминологічні дослідження явища екологічної безпеки стикаються із необхідністю переосмислення усталеного наукового понятійно-категоріального апарату, що відповідає актуальним доктринальним тенденціям. Зокрема, Д. В. Федоренко наголошує, що криминологія потребує вироблення своїх власних криминологічних понять, більшою мірою відповідних її сутності, щоб не замикатись на кримінально-правовому визначенні понять, зокрема злочину. В. І. Тимошенко та В. І. Шахун зазначають, що при визначенні причин злочинної поведінки та заходів щодо її попередження важливо чітко розмежовувати криминологічні поняття, які нерідко бувають неоднозначно витлумачені [1, с. 221; 2, с. 6].

На нашу думку, проблема полягає у комплексній та інтегральній сутності екологічної безпеки, що одночасно перебуває у площині права, інженерії, біології, медицини, економіки, військової справи тощо. Індуктивний рух у напрямі розв’язання цієї окремої наукової задачі показує усвідомлення усієї глибини загальної проблематики постнекласичної криминології. Як і власне ця наука, явище екологічної безпеки формувалося в результаті стійкого впливу міждисциплінарної взаємодії.

Питання особливо актуалізується на тлі висловлення справедливої критики нормативного визначення поняття, закріпленого у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», що викликає додатковий інтерес до досліджень наявних наукових дефініцій [3; 4, с. 25–26; 5, с. 24; 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти явища екологічної безпеки стали предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. В межах криминології як загальнотеоретичної науки про злочинність, особу кримінального правопорушника, її детермінацію та заходи протидії екологічна безпека розглядається через призму екологічної злочинності.

Серед праць українських криминологів, що досліджують екологічну злочинність, варто виокремити дисертаційні роботи Г. С. Поліщука, Т. В. Корнякової, Н. Г. Іванової, О. В. Мельник, Ю. А. Турлової та М. Г. Максименцева [7; 8; 9; 10; 11; 12].

Наведені дисертації слугують гідним прикладом глибокого і змістовного дослідження. Проте, у контексті теми цієї публікації варто виокремити таку їх спільну особливість, як відсутність авторського визначення поняття «екологічна безпека». Г. С. Поліщук розглядає екологічну безпеку як умову нормального існування та життєдіяльності людини. Т. В. Корнякова використовує поняття «забезпечення екологічної безпеки» як мету запобігання злочинам у сфері навколишнього природного середовища. Н. Г. Іванова наводить екологічну безпеку у якості родового об’єкта злочинів проти довкілля. О. В. Мельник застосовує дефініції, запропоновані іншими вченими. Ю. А. Турлова спирається на нормативне визначення поняття. Для М. Г. Максименцева екологічна безпека — цінність, що лежить в основі гуманістично-природничої домінанти у відношенні «держава-людина-природа» [7, с. 14; 8, с. 57; 9, с. 29; 10, с. 42, 43; 11, с. 267; 12, с. 358].

Показовими є наукові розвідки зарубіжних криминологів. Серед публікацій, що вийшли у світ за останнє десятиліття, екологічна безпека досліджувалася у роботі авторського колективу на чолі з К. Холлі (C. Holley) і в науковій статті Б. Ібрая (B. Ibraj), М. Алушларі (M. Alushllari) та Ф. Хиси (F. Hysa) [13; 14].

У статті К. Холлі (C. Holley) і його колег говориться, що екологічна безпека вважається «багатозначним» і суперечливим поняттям, яке має широкий спектр аналітичних і нормативних значень. Б. Ібрай (B. Ibraj), М. Алушларі (M. Alushllari) та Ф. Хиса (F. Hysa) доводять, що екологічна безпека і екологічна злочинність впливають та підривають національну безпеку країни [13, с. 188; 14, с. 4897].

Наукову дефініцію досліджуваного поняття знаходимо в більш ранніх публікаціях. Свого часу К. Шірінг (C. Shearing) під екологічною безпекою розумів «стан буття», який досягається за наявності гармонії або балансу між поведінкою людини та природною екологією. Проте, у критичному огляді Р. Флойд (R. Floyd) зверталася увага на непослідовність поглядів ученого з цього питання. У 2010 році О. Р. Іванович (A. R. Ivanovic) запропонував два підходи до визначення поняття «екологічна безпека»: 1) у вузькому розумінні як бажаного стану, за якого не існує загрози для нормального функціонування і життя людей та інших живих істот; 2) у широкому розумінні як середовища, в якому існує баланс об'єктивних і суб'єктивних факторів, що діють у спосіб, який дозволяє або не ставить під загрозу життя та виживання людей й інших живих істот [15, с. 4; 16, с. 6; 17, с. 4].

Аналіз останніх публікацій дозволяє дійти висновку, що питання сутності поняття екологічної безпеки, його визначення не є достатньо розробленими у вітчизняній кримінології, що потребує проведення подальших досліджень за цим напрямом.

Метою статті є пошуки шляхів вдосконалення понятійно-категоріального апарату прикладної частини кримінології через обґрунтування наукової дефініції поняття екологічної безпеки як кримінологічної категорії, спираючись на доробки вітчизняної концепції кримінологічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У правовій системі України єдина законодавчо закріплена дефініція поняття «екологічна безпека» викладена у ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», під якою розуміється такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей [6].

Як приклад альтернативної нормативної дефініції, що не зосереджується виключно на інтересах людини, можна навести ст. 1 Закону Азербайджанської Республіки «Про екологічну безпеку», що означає стан захищеності життєво важливих інтересів людини і суспільства, а також довкілля від загроз, що виникають внаслідок антропогенних та природних впливів [18].

Як зазначалося вище, вітчизняне нормативне визначення поняття піддається критиці у науковому середовищі, що є характерним для переважної більшості законодавчих дефініцій через динаміку розвитку суспільних правовідносин та випереджальний поступ академічної думки у порівнянні із зарегульованою і політизованою нормотворчою процедурою.

Українськими та зарубіжними дослідниками звертається увага на відсутність єдності у розумінні екологічної безпеки. Враховуючи обмежений обсяг цієї публікації, вважаємо за можливе розглянути окремі приклади наукових дефініцій [5, с. 24; 19, с. 1].

Як зазначає Дж. Барнетт (J. Barnett), екологічна безпека — це здатність осіб уникати або адаптувати-

ся до змін навколишнього природного середовища таким чином, щоб речі, важливі для їхнього добробуту, не зазнавали суттєвого негативного впливу [20; 21, с. 44, 45].

На думку Є. В. Хлобистова, екологічна безпека є складовою національної безпеки та передбачає певний стан розвитку продуктивних сил і нормативно-правових відносин у суспільстві, здатний забезпечувати стаке відтворення природо-ресурсного потенціалу, сприятливі екологічні умови для життєдіяльності населення [22, с. 217].

Згідно з А. В. Пастух, екологічна безпека — це стан навколишнього природного середовища, у якому відсутній надмірний негативний вплив на довкілля та екосистему в цілому, при цьому створені умови для безпечної життєдіяльності людини, існування різноманіття тваринного та рослинного світу тощо на певній ділянці місцевості [23, с. 37].

Відповідно до бачення Ю. С. Шемшученка, екологічна безпека — це стан захищеності довкілля від порушення його екологічної рівноваги [24, с. 208].

І. В. Бригадир, досліджуючи правове поняття екологічної безпеки, відзначав, що виділяються два основні підходи до його визначення. Перший підхід полягає в тому, що екологічна безпека розглядається як певний стан. Другий підхід до визначення екологічної безпеки полягає в розумінні її як певної діяльності [25, с. 110, 112].

У докторській дисертації 2018 року Ю. А. Красової на тему «Право екологічної безпеки в Україні» відмічено, що в науці сформувалися два наукових напрями розуміння екологічної безпеки: антропоцентричний і біоцентричний [26, с. 90].

Перелік підходів, викладений О. І. Шкуратовим, окрім антропоцентричного і біоцентричного, доповнений третім, що іменується автором як «антропоцентричний із врахуванням природноресурсної складової» [27, с. 7].

Згідно із зарубіжними джерелами, антропоцентричний підхід в екології спрямований виключно на збереження добробуту людей. На противагу йому, біоцентричний підхід зосереджується на цінності всіх живих істот, визнаючи їх право на існування незалежно від потреб людини [28, с. 1; 29, с. 1].

За вітчизняними напрацюваннями вважається, що для концепції людиноцентризму метою взаємодії з навколишнім середовищем є використання його для задоволення тих чи інших потреб людини, для отримання нею «корисного продукту». Природа — це об'єкт дії людини, а не самодостатній суб'єкт [30, с. 202].

Концепція екоцентризму характеризується тим, що у відносинах людини і природи наголошується на гармонії, взаємозв'язку, взаємодії та взаєморозвитку. Найвищою цінністю є гармонійний розвиток людини й природи [31, с. 151].

На наш погляд, сутність сучасного розуміння екологічної безпеки має ґрунтуватися на усуненні

антитетики між антропоцентричним і екоцентричним підходами шляхом синтезу гуманістичної складової антропоцентричного підходу (захисту окремої людини, суспільства в цілому і вищої форми його організації — держави — від надзвичайних ситуацій природного характеру та від наслідків своєї ж діяльності) і екологізму екоцентричного підходу (захисту довкілля від впливу діяльності людини).

У той же час, формулюванню будь-якої наукової дефініції має передувати виокремлення істотних ознак дефінієндума.

А. В. Грубінко та А. М. Кучер наводять наступні суттєві правові ознаки екологічної безпеки: є об'єктом екологічного права, складовою частиною національної та транснаціональної безпеки; наявність системи державно-правових та інших соціальних засобів запобігання виникненню загроз шляхом регулювання екологічно небезпечної діяльності; спрямованість системи екологічної безпеки на сферу екологічно ризикованих видів діяльності чи природних стихійних явищ, що можуть призвести стан довкілля до рівня, небезпечного для життя і здоров'я людей, суспільства і держави; запобігання екологічно ризикованим діям, станам і процесам [32, с. 12].

Ми дотримуємося позиції, що явищу екологічної безпеки притаманні наступні ознаки: 1) проявляється через комплекс взаємопов'язаних і організованих заходів правового, економічного, освітнього, технічного, військового характеру тощо); 2) втілюється через безперервну активну впорядковану діяльність; 3) наявність носіїв прав, обов'язків і відповідальності, у тому числі й владних повноважень, які є учасниками правовідносин у сфері екологічної безпеки); 4) головною метою виступає запобігання виникненню забруднення довкілля та наслідків для природи і людства; 5) наявність причинно-наслідкового зв'язку між забрудненням довкілля і його вислідом для живої і неживої природи; 6) спрямованість діяльності людини, суспільства і держави на утвердження гармонійного співіснування людини та навколишнього природного середовища, мінімізації або виключення негативного антропогенного впливу; 7) визначальна роль публічної адміністрації у формуванні і реалізації порядку денного у сфері екологічної безпеки; 8) пріоритетність прав, свобод, законних інтересів, цінностей, переконань людини, як невід'ємної частини живої природи, перед економіко-політичною доцільністю, корпоративними та індивідуальними потребами. До істотних ознак поняття «екологічна безпека», на нашу думку, належать наступні: 1) є системною діяльністю; 2) регулює правовідносини, що характеризуються наявністю в учасників спеціальної правосуб'єктності; 3) призначена для запобігання забруднення довкілля і його наслідків; 4) спрямовується на захист людини, суспільства, держави і навколишнього природного середовища.

Таким чином, на нашу думку, екологічна безпека як юридична категорія — це система заходів,

які організовуються та виконуються суб'єктами природоохоронної діяльності з метою запобігання забрудненню довкілля та спричиненню наслідків різного ступеню тяжкості щодо людини, суспільства, держави і навколишнього природного середовища.

Як впливає зі змісту оглянутих джерел, екологічна і криминологічна безпеки становлять невід'ємну складову безпекової сфери. Бланкетною нормою, що міститься у ч. 5 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України», визначення кола загроз національній безпеці, у тому числі, покладається на такий документ довгострокового планування, як Стратегія національної безпеки України [33].

Окреслюючи поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов, у Стратегії національної безпеки України наголошується, що злочинність загрожує правам і свободам, законним інтересам людей, суспільства та держави [34].

Про важливість посилення боротьби з правопорушеннями у сфері охорони довкілля як одного із основних пріоритетів кримінальної політики наголошував Президент України у виступі на спільній нараді керівників правоохоронних та інших державних органів з питань дотримання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля, що відбулася 17.03.2021 в Офісі Генерального прокурора. Висловлена позиція Глави держави відповідає цілям сталого розвитку України на період до 2030 року у безпековій та екологічній сферах [35; 36].

Європейський простір також не полишає порядок денний питання необхідності реагування на проблему екологічної злочинності кримінально-правовими засобами, що стало предметом Конвенції Ради Європи про захист довкілля засобами кримінального права, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи 13–14 травня 2025 року, яка буде відкрита для підписання з грудня 2025 року [37].

У цьому контексті показово, що чинна Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, яка розроблена на виконання вимог Стратегії національної безпеки України з метою підвищення рівня екологічної безпеки і зменшення впливів та наслідків зміни клімату в Україні, не оперує такою системною загрозою, як екологічна злочинність [38].

Тобто, на сьогоднішні управлінські рішення, які впливають на формування і реалізацію державної політики у сфері екологічної безпеки приймаються без урахування криминологічної складової, що, на нашу думку, ставить під сумнів можливість реального виконання закріплених в документі стратегічних цілей та є детермінантою екологічної злочинності.

Тому ми дотримуємося позиції, що розкриття кримінологічного аспекту наукової дефініції поняття екологічної безпеки пролягає через осмислення явища кримінологічної безпеки.

За Д.М. Прокоф'євою-Янчиленко, кримінологічна безпека — це інтегративна складова національної безпеки та стан об'єктів безпеки (особи, суспільства й держави, природи), у тому числі їхніх правоохоронюваних цінностей (прав і свобод особи, матеріальних і духовних цінностей суспільства, конституційного ладу, суверенітету й територіальної цілісності держави тощо), що характеризує їх здатність зберігати свої системні якості та взаємозв'язки, стабільно функціонувати, стало й прогресивно розвиватися, а також зазнавати найменшої вразливості від впливів кримінальних загроз і супутніх викликів [39, с. 397].

Серед наукових праць варто виокремити ґрунтовне дисертаційне дослідження 2018 року С.А. Мозоля на тему: «Кримінологічна безпека в Україні: феномен та наукові засади забезпечення», в якому спрямовано зусилля на закладання основ теоретичних досліджень кримінологічної безпеки в Україні. На його думку, кримінологічна безпека може бути визначена у широкому та вузькому розумінні. У широкому сенсі вона є порядком та умовою життєдіяльності соціальної системи, що відзначається доброякісністю здійснення її саморегулятивних функцій, та, водночас, — спроможність цієї системи за наявності зовнішніх і внутрішніх кримінальних впливів підтримувати константний, стійкий стан і вирішувати питання безпеки життєвих процесів у суспільстві. У вузькому сенсі кримінологічна безпека характеризує такий стан, за якого надійно захищено всі життєво важливі інтереси країни (нації), до мінімуму знижено реальні та потенційні кримінальні загрози й найкращим чином забезпечуються можливості прогресивного розвитку особи, суспільства та держави [40, с. 145].

Пошуки у напрямі розробки термінологічного апарату цього явища також знаходимо у молдавських вчених М. Бабаєва (M. Babaev) та В. Бужора (V. Bujor). Поняття розкривається ними у двох аспектах: 1) як об'єктивний стан захищеності життєво важливих та інших інтересів особи, суспільства і держави; національних цінностей: національного способу життя від злочинних посягань та небезпеки цих посягань, спричиненої різними криміногенними факторами (явищами та процесами), злочинною діяльністю та злочинними інтересами; 2) як усвідомлення громадянами цього захисту від злочинної небезпеки (або злочинних посягань) [41].

Характерно, що дослідження власне поняття кримінологічної безпеки перебувають поза межами наукового інтересу серед представників західної кримінологічної традиції.

Термін «безпека» фігурує у зарубіжних наукових розвідках, проте у контексті «безпеки людини» (Е. Ньюман (E. Newman)) або «безпеки громад» (А.

Кроуфорд (A. Crawford), К. Еванс (K. Evans)), чи у якості об'єкту критичного аналізу (Г. Фаррелл (G. Farrell), К. Піз (K. Pease), М. Схюйленбург (M. Schuilenburg), Р. ван Стеден (R. van Steden), Б.А. Брейл (B. O. Breuil)) [42; 43; 44; 45, с. 9, 10].

Сутність феномену кримінологічної безпеки за С.А. Мозолем полягає у формуванні динамічного стану системи «особистість — суспільство — держава — цивілізація», який: 1) відбувається тільки на стабільній правовій основі; 2) з'являється тільки внаслідок діяльності спеціально уповноважених міждержавних, національних і внутрішньодержавних органів по захисту від внутрішніх та зовнішніх кримінальних небезпек і загроз із одночасним гарантуванням реалізації основних прав і свобод особи та суспільства, законних інтересів націй та держав [40, с. 89; 46, с. 108].

Теорія і практика доводить, що викорінити явище злочинності неможливо, оскільки воно іманентне суспільству на будь-якому історичному проміжку розвитку. Навіть перебуваючи на крайніх конструктивістських позиціях, неможливо створити систему забезпечення кримінологічної безпеки, яка би повністю виключала вплив протиправних практик на охоронювані правовідносини. За таких умов ми вважаємо за доцільне спиратися на ризикорієнтований підхід, за якого суть кримінологічної безпеки полягає у досягненні прийнятного ризику прояву суспільної небезпеки злочинності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Явище екологічної безпеки є невід'ємною компонентою національної безпеки, яка уможливорює стійкість спільнот і держави в довгостроковому горизонті планування. Велика кількість факторів — від психологічних до політичних — впливає на здатність суспільства забезпечити належний рівень екологічної безпеки в межах здійснення функцій суверенної публічної адміністрації. У свою чергу, екологічна злочинність виступає системною загрозою як екологічній, так і національній безпеці. Проте, аналіз керівних документів державної політики на прикладі Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року демонструє недостатність усвідомлення глибини проблематики та потребу в її перегляді з урахуванням реалій сьогодення.

Не викликає сумніву, що ефективне формування і реалізація екологічної політики неможливі без інтеграції кримінологічної політики у процедуру прийняття управлінських рішень на всіх рівнях адміністративно-політичної ієрархії.

Вихідною точкою розв'язання окресленого комплексу проблем є розробка і узгодження понятійно-категоріального апарату «зеленої» кримінології та права екологічної безпеки.

На основі дослідження матеріалу, що ліг в основу цієї публікації, ми дійшли висновку, що екологічна безпека як кримінологічна категорія є системою

заходів, які організовуються та виконуються суб'єктами природоохоронної діяльності з метою запобігання забрудненню довкілля та спричиненню наслідків різного ступеню тяжкості щодо людини, суспільства, держави і навколишнього природного середовища шляхом досягнення прийняттого ризику прояву суспільної небезпеки екологічної злочинності.

Перспектива подальших досліджень на теоретичному рівні полягає у поглибленні вивчення криминологічного аспекту змісту, обсягу і функцій поняття екологічної безпеки, на прикладному — проведення наукових розвідок щодо можливості адаптації передового досвіду безпекового дискурсу західної криминологічної традиції.

Література

1. Федоренко Д. В. Злочинність: за межею загальноприйнятого (Інша криминологія). Київ : ВД Дакор, 2023. 232 с.
2. Тимошенко В. І., Шакун В. І. Теоретичні основи криминології: монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 240 с.
3. Демиденко А. О. Що таке екологічна безпека з погляду фізика? *Газета «Світ»* — Науково-популярне періодичне видання. URL: <https://svit.kpi.ua/2022/04/14/що-таке-екологічна-безпека-з-погляду-ф> (дата звернення: 20.10.2025).
4. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. К. : Знання-Прес, 2002. 331 с.
5. Веремієнко С. В. Поняття та ознаки екологічної безпеки. *Розвиток наукових досліджень 2013*: Матеріали дев'ятої міжнар. науково-практ. конф., м. Полтава, 25–27 листоп. 2013 р. Полтава, 2013. С. 23–27. URL: <https://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/1914/Поняття%20та%20ознаки%20екологічної%20безпеки%20.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).
6. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII: станом на 8 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 20.10.2025).
7. Поліщук Г. С. Криминологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (за матеріалами Причорноморського регіону України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2006. 294 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0406U002353> (дата звернення: 20.10.2025).
8. Корнякова Т. В. Криминологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 435 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0512U000049> (дата звернення: 20.10.2025).
9. Іванова Н. Г. Запобігання злочинним посяганням на рослинний світ (за матеріалами Донецького регіону України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2011. 250 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0411U006055> (дата звернення: 20.10.2025).
10. Мельник О. В. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 21 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0412U004138> (дата звернення: 20.10.2025).
11. Турлова Ю. А. Протидія екологічній злочинності в Україні: криминологічні та кримінально-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 466 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0518U002679> (дата звернення: 20.10.2025).
12. Максименцев М. Г. Криминологічні засади протидії злочинності у сфері надрокористування: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2019. 498 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0519U001676> (дата звернення: 20.10.2025).
13. Environmental Security and the Anthropocene: Law, Criminology, and International Relations / C. Holley et al. *Annual Review of Law and Social Science*. 2018. Vol. 14. P. 185–203. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-lawsocsci-101317-030945>
14. Ibraj B., Alushllari M., Hysa F. Environmental Security, Environmental Crime and National Security. *International Journal of Religion*. 2024. Vol. 5, no. 11. P. 4890–4900. DOI: <https://doi.org/10.61707/1ky4w568>
15. Floyd R. Environmental security and the case against rethinking criminology as 'security-ology'. *Criminology & Criminal Justice*. 2015. Vol. 15, no. 3. P. 277–282. DOI: <https://doi.org/10.1177/1748895815584720>
16. Wood J., Shearing C. *Imagining Security*. London: Willan, 2007. 256 p.
17. Ivanovic A. R. Environmental crime as a factor of endangering national security. *11th Slovenian Days of criminal justice and security — a modern criminal justice and security guidelines*, Ljubljana, 3–4 June 2010. Ljubljana. URL: https://www.fvv.um.si/DV2010/zbornik/ekoloska_kriminaliteta/Ivanovic.pdf (дата звернення: 20.10.2025).
18. Ekoloji təhlükəsizlik haqqında: Azərbaycan Respublikasının Qanunu of 08.06.1999 no. 677-IQ: 23 fevral 2024-cü il tarixinə. URL: <https://e-qanun.az/framework/3851> (дата звернення: 20.10.2025).
19. Martinovsky P. Environmental Security and Clasical Typology of Security Studies. *The Science for Population Projection*. 2011. Vol. 3, no. 2. P. 1–17. URL: <http://www.population-protection.eu/prilohy/casopis/eng/9/38.pdf> (дата звернення: 20.10.2025).
20. Barnett J. Environmental Security and Peace. *Journal of Human Security*. 2007. Vol. 3, no. 1. P. 4–16. DOI: <https://doi.org/10.3316/jhs0301004>
21. Read M. Environmental Security Revisited. *Scientia Militaria*. 2024. Vol. 52, no. 3. DOI: <https://doi.org/10.5787/52-3-1482>

- 95

References

1. Fedorenko, D. V., (2023). *Zlochynnist: za mezheiu zahalnopryiniatnoho (Insha kryminolohiia)* [Crime: Beyond the Conventional (Another Criminology)]. Kyiv: VD Dakor [in Ukrainian].
2. Tymoshenko, V. I. & Shakun, V. I., (2021). *Teoretychni osnovy kryminolohii* [Theoretical Foundations of Criminology]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
3. Demydenko, A. O., (2022). Shcho take ekolohichna bezpeka z pohliadu fizyka? [What is environmental security from a physicist's point of view?] [online]. *Hazeta "Svit" — Naukovo-populiarne periodychne vydannia*. Available at: <https://svit.kpi.ua/2022/04/14/shcho-take-ekolohichna-bezpeka-z-pohliadu-f> [in Ukrainian].
4. Andreitsev, V. I., (2002). *Pravo ekolohichnoi bezpeky* [Environmental Security Law]. Kyiv: Znannia-Pres [in Ukrainian].
5. Veremiienko, S. V., (2013). 'Poniattia ta oznaky ekolohichnoi bezpeky' [The concept and features of environmental security]. In: *Rozvytok naukovykh doslidzen 2013, 25–27 lystopada 2013, Poltava* [online]. Poltava: InterHrafika. pp. 23–27. Available at: <https://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/1914/Poniattia%20ta%20oznaky%20ekolohichnoi%20bezpeky%20.pdf> [in Ukrainian].
6. Ukraina. Verkhovna Rada Ukrainiskoi Radianskoi Sotsialistychnoi Respubliki, (1991). *Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha Zakon Ukrainy № 1264-XII* [On Environmental Protection Law of Ukraine № 1264-XII], 25 chervnia [25 June] [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian].
7. Polishchuk, H. S., (2006). *Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia zlochynam proty dovkillia (za materialamy Prychornomorskoho rehionu Ukrainy)*. Dys. kand. yuryd. nauk [Criminological characteristics and prevention of environmental crimes (based on the materials of the Black Sea region of Ukraine). Candidate of Legal Sciences (Law) dissertation] [online], Kyivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0406U002353> [in Ukrainian].
8. Korniakova, T. V., (2011). *Kryminolohichni zasady zapobihannia orhanamy prokuratury zlochynam proty dovkillia*. Dys. d-ra yuryd. nauk [Criminological principles of environmental crime prevention by the prosecutor's office. Doctor of Legal Sciences (Law) dissertation] [online], Instytut vyvchennia problem zlochynnosti Akademii pravovykh nauk Ukrainy. Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0512U000049> [in Ukrainian].
9. Ivanova, N. H., (2011). *Zapobihannia zlochyntym posiahanniam na roslyny svit (za materialamy Donetskoho rehionu Ukrainy)*. Dys. kand. yuryd. nauk [Prevention of criminal offenses against flora (based on the materials of the Donetsk region of Ukraine). (Candidate of Legal Sciences (Law) dissertation)] [online], Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0411U006055> [in Ukrainian].
10. Melnyk, O. V., (2012). *Zapobihannia zlochynam shchodo zabrudnennia dovkillia v Ukraini*. Avtoref. dys. kand. yuryd. nauk [Prevention of environmental pollution crimes in Ukraine. Abstract of Candidate of Legal Sciences (Law) dissertation] [online], Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Available at: <https://uacademic.info/ua/document/0412U004138> [in Ukrainian].
11. Turlova, Yu. A., (2018). *Protydiia ekolohichnoi zlochynnosti v Ukraini: kryminolohichni ta kriminalno-pravovi zasady*. Dys. d-ra yuryd. nauk [Countering environmental crime in Ukraine: criminological and criminal law principles. Doctor of Legal Sciences (Law) dissertation] [online], Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0518U002679> [in Ukrainian].
12. Maksimentsev, M. H., (2019). *Kryminolohichni zasady protydyi zlochynnosti u sferi nadrokorystuvannia*. Dys. d-ra yuryd. nauk [Criminological principles of countering crime in the subsoil use sphere. Doctor of Legal Sciences (Law) dissertation] [online], Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0519U001676> [in Ukrainian].
13. Holley, C., Shearing, C., Harrington, C., Kennedy, A. and Mutongwizo, T., (2018). Environmental Security and the Anthropocene: Law, Criminology, and International Relations. *Annual Review of Law and Social Science* [online]. 14(1), 185–203. doi: 10.1146/annurev-lawsocsci-101317-030945
14. Ibraj, B., Alushllari, M. and Hysa, F., (2024). Environmental Security, Environmental Crime and National Security. *International Journal of Religion* [online]. 5(11), 4890–4900. doi: 10.61707/1ky4w568
15. Floyd, R., (2015). Environmental security and the case against rethinking criminology as 'security-ology'. *Criminology & Criminal Justice* [online]. 15(3), 277–282. doi: 10.1177/1748895815584720
16. Wood, J. & Shearing, C., (2007). *Imagining Security*. London: Willan
17. Ivanovic, A. R., (2010). Environmental crime as a factor of endangering national security. In: *11th Slovenian Days of criminal justice and security — a modern criminal justice and security guidelines, 3–4 червня 2010, Ljubljana* [online]. Ljubljana. Available at: https://www.fvv.um.si/DV2010/zbornik/ekoloska_kriminaliteta/Ivanovic.pdf
18. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi, (1999). *Ekoloji təhlükəsizlik haqqında Qanunu № 677-IQ* [On Environmental Safety Law № 677-IQ], 8 iyun [8 June] [online]. Available at: <https://e-qanun.az/framework/3851> [in Azerbaijani].
19. Martinovsky, P., (2011). Environmental Security and Clasical Typology of Security Studies. *The Science for Population Projection* [online]. 3(2), 1–17. Available at: <http://www.population-protection.eu/prilohy/casopis/eng/9/38.pdf>
20. Barnett, J., (2007). Environmental Security and Peace. *Journal of Human Security* [online]. 3(1), 4–16. Available at: doi: 10.3316/jhs0301004

- 97

40. Mozol, S.A., (2018). Kryminolohichna bezpeka v Ukraini: fenomen ta naukovi zasady zabezpechennia. Dys. d-ra yuryd. nauk [Criminological Security in Ukraine: Phenomenon and Scientific Foundations of Ensuring. Dissertation of the Doctor of Juridical Sciences], Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. Available at: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0519U000008> [in Ukrainian].
41. Babaev, M. și Bujor, V., (no data). Noțiune de securitate criminologică [The Notion of Criminological Security] [online]. *Institutul de Criminologie*. Available at: <https://old.criminology.md/index.php/ro/articole/132-no-iune-de-securitate-criminologic> [in Romanian].
42. Newman, E., (2016). Human Security: Reconciling Critical Aspirations With Political 'Realities'. *British Journal of Criminology* [online]. 56(6), 1165–1183. doi: 10.1093/bjc/azw016
43. Crawford, A. and Evans, K., (2017). Crime Prevention and Community Safety. In: *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press. c. 797–824.
44. Farrell, G. & Pease, K., (2006). Criminology and security [online]. *academia.edu*. Available at: https://www.academia.edu/29412700/Criminology_and_security
45. A Critique of Security. Towards a Positive Turn in Criminology, (2014). У: M. Schuilenburg, R. van Steden and B. O. Breuil, eds. *Positive criminology: reflections on care, belonging and security* [online]. Hague: Eleven International Publishing. c. 9–16. Available at: <https://marcschuilenburg.nl/wp-content/uploads/2020/01/A-Critique-of-Security.pdf>
46. Mozol, S.A., (2018). 'Napriamy zabezpechennia kryminolohichnoi bezpeky' [Areas of Ensuring Criminological Security]. *Nashe pravo*. (2), 105–112 [in Ukrainian].